et Cassiodorium intercedat commentatio, (Tartu, 1858), mille tagajärjel sai s. a. erakorral. ja a. 1860 korral. professoriks geograafia alal; a. 1863 siirdus S. vene ajaloo professuurile Aa. 1861—63 toimis ta Õp. E. S.-i esimehena.—1860. a -st hakkas S. teotsema publitsistina, avaldades kirjutisi m. s. 1863. a. Poola mässu puhul vene ajakirjanduses ilmunud ja ärevas toonis koostatud artiklite vastu, mis Balti provintse kahtlustasid lahkpüüetes Poola eeskujul ja nõudsid siinse seisuslik-autonoomse korra kaotamist. Aa.1862—64 andis S. Tartus välja ajalehte »Dorpater Tageblatt«, milles ise avaldas hulga teaduslikke artikleid ja juhtkirju. Vahekorra Balti saksluse ja Vene slavofiilide vahel arendas suurima teravuseni S.-i 1869. a. Leipzigis ilmunud »Livländische Antwort«, mis sisaldas vastulauseid J. Samarin'i (vt.) töö »Окраины Россіи« Baltimaid käsitlevale osale. S.-i konservatiivne seisukoht »Livl. Antwort'is« on tüüpiliselt baltisaksalik: ta õhutab kohalikke võimulolevaid ringkondi püsima oma privileegide juures, mingi vägivaldne muudatus neis — venestamine, Läänemere provintside ühtlustamine muu Venemaaga jne. — pole lubatav. Töös esinevad ähvardused, terav toon, asjaolu, et S. oma tsensorikõrvalametit kasutades soetas levitamisvõimaluse raamatule, mille avaldamine oleks kuulunud keelu alla, mõjusid sedavõrt, et S. mais 1869 tagandati tsensori ja professori ametist. Mõni nädal hiljemini lahkus S. Liivimaalt vabatahtlikku maapakku, peatudes mitmel pool Saksamaal. Liivimaa rüütelkonna aineline toetus võimaldas talle ette võtta laialdasi arhiivuurimisi Põhja sõja ajaloo kohta, mida ta jätkas ka siis, kui ta a. 1874 oli saanud ajaloo professoriks Kieli ülikoolis. Sellest ametist a. 1907 loobunud, suri S. 11. XII 1910 ukj. Kielis.—S.-i ajalooliste tööde arv on võrdlemisi suur, kuid enamikus on need väikesed ja suurelt osalt polemiseeriva iseloomuga, mis tingitud S.-i omast vaimlisest struktuurist, tema kriitiliste võimete ülekaalust produktiivse fantaasia üle. Ta tähtsamad tööd langevad ajajärkudesse enne ja pärast neid aa., mil ta teotses politikaga (1860—69). Esimestest on suurem ja põhjalikum tema »Beitrag z. Verständniss des liber census Daniae« (*Mémoires de l'Acad. Imp. des Sciences de St.-Petersbourg*, II, 3 ja eritrükina Peterburi,1859). Järgnevast ajajärgust, mil S. teotses Balti saksluse esivõitlejana, on pärit tema ainukesed tööd, mis vabad ülekaaluvast poleemikast; enamikus on need ettekanded tähtsamaist isikuist Balti ajaloos (v. Plettenberg, Patkul j. t.), oma iseloomult tendentsilised ja teaduslikult vähekaaluvad. Need on osalt ilmunud hiljemini S.-i kogus »Charaktere u. Menschheitsprobleme« (Kiel, 1912). Lahkunud Liivimaalt, teotses S. peamiselt Põhjasõja ajalooga, kogudes õige laialdase ürikmaterjali, mida ta ei suutnud siiski liita põhjalikult läbitöötatud tervikuks. Ta uurimuste resultaadid avaldusid ainult üksikute Põhjasõja ajalugu käsitlevate teoste retsensioones, milledest tähtsamad peale autori surma ilmusid tema töödekogus »Zur Geschichte d. Nordischen Krieges« (Kiel, 1913). Neis esinevaist S.-i uurimuste positiivseist tulemusist on mõned õige tähelepandavad (nagu Põhja sõja tekkimise põhjuste otsimine kaugemast minevikust, Karl XII osa ümberhinnang j. m.), kuigi need kannatavad ka subjektiivsete sümpaatiate all. Kriitikuna on S. silmapaistev, kuid sageli ülekohtune. — Balti ajaloo alalt on S. ilmutanud hulga ürikutepublikatsioone. Tähtsamad neist on: Quellen zur Geschichte des Untergangs livländ. Selbständigkeit, I—VIII (Tallinna, 1861—81), Neue Quellen z. Gesch. d. Untergangs livländ. Selbständigkeit, I—III (Tall., 1883—85), Verzeichniss livl. Geschichts-Quellen in schwed. Archiven u. Bibliotheken (Tartu, 1861—68). S.-i elutöö tähtsaim saavutis on trükkimata materjali kogu Põhjasõja ajaloo kohta, mis peale S.-i surma läks Liivimaa rüütelkonna omanduseks ja nüüd Läti valitsuse poolt on Stokholmi deponeeritud. See sisaldab mõne erandiga pea kõike olemasolevat, asjasse puutuvat ürikulist materjali, arvult üle 80.000 ärakirja sõjast otseselt ja kaudselt osa võtnud riikide arhiividest. — Oma ajaloofilosoofilistes vaadetes kaldus S. äärmise individualismi poole, rõhutades seejuures ajaloolise arengu kausaalset paratamatust. Hiljemini võib S.-i vaateis ära märkida tugevat mõjustust Machiavelli poolt.

F. Rachfahl, C. S. (kogus Zur Gesch. d. nord. Krieges, 1913); C. Hallendorff, C. S. ja A. Stille, De Schirrenska samlingarna till det stora nordiska krigets historia (Karolinska Förbundets Årsbok 1910, saksak. tõlge SB GEG 1911); R. Hausmann, C. S. † (SB GEG 1910); Левицкій II, 541—46; J. Vasar, C. S. ajaloolasena (Ajalool. Ajakiri 1926, ka eriraamatuna 1927); B. M. 75., a. 1913, (E. Seraphim); B. M. 1927, lk. 1—35 (W. Wulffius). *J. V.*

SCHLÄTER, Georg Friedrich, maalikunstnik ja litograaf, sünd. 13. V 1804 ukj. Tilsitis tõllasepa pojana, õppis maalriametit, asus noormehena Riiga ja siirdus sealt a. 1835 Tartu, kus oli alul tegev lastemänguasjade maalijana. Visalt edasi töötades sai ta a. 1837 joonistamiseõpetajaks kohalikus saksa tütarlastekoolis ja järgm. a. gümnaasiumis. Ühtlasi asutas ta a. 1837 Tartus lito-